

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1358708

Cilt: 6 Sayı: 3 Eylül 2023

ss. 602-631

Makalenin Geliş

Tarihi

11/08/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

20/09/2023

Yayın Tarihi

30/09/2023

KAYIT ALTINDA OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIMIZA ÖRNEK BİR CÖNK

Yavuz BAYRAM*

Muhammed İkbâl GÜLER**

ÖZET

Kültürel mirasın taşıyıcıları arasında şüphesiz edebî metinlerin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla Türk edebiyatının muhtelif dönemlerinde üretilmiş edebî metinler, aynı zamanda kültürel mirasımızın da taşıyıcıları arasındadır. Bu sebeple edebî metinlerin erişilebilir olması da önem kazanmaktadır. Nitekim çalışmada henüz kayıt altına alınmamış bir cönk üzerinde durulacaktır. Söz konusu cönk, Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılmış olup toplam 18 varaktan oluşmaktadır. Trabzon ili Akçaabat ilçesi Arpacılı köyünde tespit edilmiştir.

Cönkte sekiz şiir ve kısa bir nesir bulunmaktadır. Şiirlerin yedisi dörtlüklerle, biri beyitlerle yazılmıştır. Bu şekilde toplam 50 dörtlük ve 5 beyit bulunmaktadır. Şiirlerin biri arûza, altısı hece ileler. Bir şiirin vezni, hem arûza hem de heceye uymaktadır. Şiirlerin tamamı dîni-tasavvufî içeriklidir. Şiirlerden birinin şairi Yunus, birinin Mahvî, birinin Şem'î, ikisinin de Sabuncı Kızı'dır. Diğer üç şiirin şairine dair ipucu tespit

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, yavuzbrar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3571-8720

** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı ABD., mikbalguler@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-8315-3998

edilememiştir. İlk şiirde Hac yolculuğu, ikinci şiirde Hz.Peygamber'e yalvarış, üçüncü şiirde Medine'nin medhine ve menzile varmanın mutluluğuna yer verilmiştir. Zemzem suyunun övülüp anlatıldığı dördüncü şiirden sonra Arafat'ın medhi yapılmıştır. Altıncı şiir, Şam'ın ve ordaki Ümeyye Camisi'nin medhine ayrılmıştır. Yedinci şiirde Veysel Karânî, sekizinci şiirde ise Beytullâh'ın medhi yer almaktadır. Makale konusu yapılan cönk, kayıt altına alınamamış daha pek çok edebî metnin bulunduğuna yönelik somut göstergelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dini-tasavvufî şiirler, Kabe, Ümeyye Camisi, Medine, Arafat.

NOT REGISTERED A CONK AS AN EXAMPLE of OUR CULTURAL HERITAGE

ABSTRACT

Literary texts undoubtedly have an important place among the carriers of cultural heritage. Therefore, literary texts produced in various periods of Turkish literature are also among the carriers of our cultural heritage. For this reason, it becomes vital that literary texts are accessible. The study will focus on a cönk that has not been recorded yet. The cönk is written in the Ottoman Turkish alphabet and comprises 18 leaves. It was detected in Arpacılı Village of Akçaabat district of Trabzon province. There are eight poems and a short prose in the cönk. Seven of the poems were written in quatrains and one in couplets. In this way, there are 50 quatrains and five couplets. One of the poems is in aruz, and six are in syllables. The meter of a poem fits both the prosody and the syllable.

All of the poems have religious-sufistic content. The poet of one of the poems is Yunus, of one is Mahvî, of one is Şem'î, and of both is Sabuncu Kızı. No clue as to the poet of the other three poems could be identified. The first poem includes the pilgrimage, the second poem includes a plea to the Prophet, and the third poem includes the eulogy of Medina and the happiness of reaching the destination. After the fourth poem in which Zamzam water is praised and described, Arafat's eulogy is made, and Muzdalifah and Mina are described. The sixth poem is devoted to the praise of Damascus and the Umayyad Mosque. Veysel Karani is mentioned in the seventh poem, and Beytullah's eulogy is included in the eighth poem. The article's subject, cönk, is considered one of the concrete indicators that many more literary texts have not been recorded.

Keywords: Religious-sufistic poems, Kaaba, Umayyad Mosque, Medina, Arafat.

GİRİŞ

Milletler, kültürel miraslarını geleceğe aktarma noktasında gösterdikleri başarıyla doğru orantılı olarak tarihî varlıklarını ve kimliklerini koruyabilirler. Bu sebeple her millet, sahip olduğu kültürel değerleri ve birikimi koruma ve

sonraki nesillere aktarma motivasyonuna sahiptir. Bu durumda söz konusu birikimin nasıl korunacağı ve geleceğe nasıl aktarılacağı meselesi önem kazanmaktadır. Edebî metinlerin kıymeti de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira edebî metinler, hem kültürel değerlerdendir hem de kültürel değerlerin zaman ötesi taşıyıcılarıdır. Nitekim Türk edebiyatında İslam öncesi dönemde, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde ve nihayet Cumhuriyet döneminde yazılmış yüz binlerce edebî metin bulunmakta ve bu metinler, Türk kültürünün nesilden nesile aktarılmasına katkı sağlamaktadırlar.

Bu bağlamda ilim ve irfan dünyamızda tanınan ve bilinen eserler yanında kaybolduğu veya imha edildiği için bu şansını yitirmiş eserlerle hâlâ tanınmayı ve bilinmeyi bekleyen eserler de vardır. Nitekim makalenin temel eksenini oluşturan cönkte de henüz ilim ve irfan dünyamızca yeterince tanınmayan ve bilinmeyen metinler bulunmaktadır. Diğer taraftan cönk geleneği de kendi başına kıymetli bir kültürel değerdir. Cönkte Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yer alan metinlerin harf inkılabından sonra kullanılmaya başlanan Latin asıllı alfabeyle aktarılmasıyla söz konusu metinlerde yer alan ve bir bölümünün izine bugün ne yazık ki rastlayamadığımız bazı kültürel unsurların da ortaya çıkarılması mümkün olacaktır. Nitekim metinlerin tahlil edildiği bölümlerde söz konusu kültürel unsurlara işaret edilmeye özen gösterilmiştir.

Makale konusu cönk, Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı Arpacılı köyü Bayramlı mevkiinde tespit edilmiştir. Cönkün mülkiyetinin köy ahalisinden ve bu makale yazarlarından Yavuz Bayram'ın babası Hacı İsmail Hafız'ın dedesi Ali Efendi'ye ait olduğu ve 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında istinsah edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

Cönk, kütüphane kayıtlarında yer almayan Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılmış metinleri muhtevî kültürel değerlerimizin olduğuna işaret etmektedir. Nitekim araştırmacı ve akademisyenlerimizin önemli bir bölümü, mesailerini bu tür metinleri tespit etmeye, onlara erişmeye ve ilim irfan dünyamıza kazandırmaya ayırmaktadır. Diğer taraftan cönkün tespit ve temin edildiği köyde ve bu köyün bağlı olduğu şehirde benzer nitelikte başka metinlerin de bulunduğunu somut örneklerle kanıtlayan bir yayın da bizzat bu makale yazarlarından biri tarafından yapılmıştır. (Bk. Bayram, 2018) Söz konusu yayında cönk dışında, tamamı Osmanlı Türkçesi alfabesiyle olmak üzere Türk edebiyatının ilk çocuk dergisi olan *Mümeyyiz* (matbû), 15. yüzyıla ait *Hikâye-i İbrahim Edhem ve Yüz Hikâyet* (yazma), bir *mirâciyye* (yazma), bir *tahmîs-i Kasîde-i Bürde* (yazma), Gümüşhanevî Muhammed Ziyâeddîn Efendi'ye ait *Sebeb-i Hilkat-i Eşyâ* adlı eser (yazma), iki nüsha *Tuhfe-i Şâhidî* (yazma) ve benzeri metinler hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlar arasından *Hikâye-i*

İbrahim Edhem ve Yüz Hikâyet, Yavuz Bayram tarafından (Bayram, 2009) bildirir; *Sebeb-i Hilkat-i Eşyâ* ise Yavuz Bayram ve Muhammed İkbâl Güler tarafından (Bayram ve Güler, 2018) makale konusu yapılarak ilim irfan âleminin dikkatine sunulmuştur.

Cönk (Şekil ve Muhteva Özellikleri)

Cöngün tavsifi

Müstensih bilgisi: Bilinmiyor.

Nüsha adı: Belli değil.

İstinsah tarihi: Cönkteki verilerden hareketle en erken 19. yüzyıl.

Dili: Türkçe

Nüsha başı:

Beytu'llâh önünde vardur bir çukur
Dört_yanda mü'ezzinler ezân okur
Görmek ister seni cümle-i faķır
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ

Nüsha sonu:

Ka'be'niñ önünde vardur bir çukur
Dört_yanda mü'ezzinler ezân okur
Görmek ister seni bi'llâhi faķır
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh

Varak sayısı: 18 varak

Ölçüsü: 125 x 175 mm.

Satır sayısı: Muhtelif satır sayısı.

Hattın cinsi: Harekeli nesih.

Muhtelif filigranların yer aldığı Avrupa cinsi kâğıtlardan oluşan cöngün mürettibi belli değildir. 1839'da veya 1841'de öldüğü bilinen Konyalı Âşık Şem'î'ye ait şiirlerin varlığından hareketle cöngün bu şairin yaşadığı dönemden öncesine ait olamayacağını söylemek mümkündür. Cönkteki şiirlerden biri aruzla altısı heceyle yazılmıştır. Bir şiirin vezni, aruza da heceye de uymaktadır. Böylece toplam sekiz şiir bulunmaktadır. Birinci ve ikinci şiir

arasında Ka'be'nin kapılarının adlarının ve sayılarının yer aldığı bir bölüm ile Mekke'de ziyâret edilebilecek mekânların sıralandığı mensur bir parça yer almaktadır. İkinci ve üçüncü şiir arasında ise “Medîne kapuları” başlığı altında Ravza-i Mutahhara'da yer alan kapıların isimlerinin ve sayılarının yazılı olduğu bir bölüm yer almaktadır. Cöngün sayfalarında numaralandırma yapılmamış olup, çeviri yazılı metindeki sayfa numaraları tarafımızca belirlenmiştir.

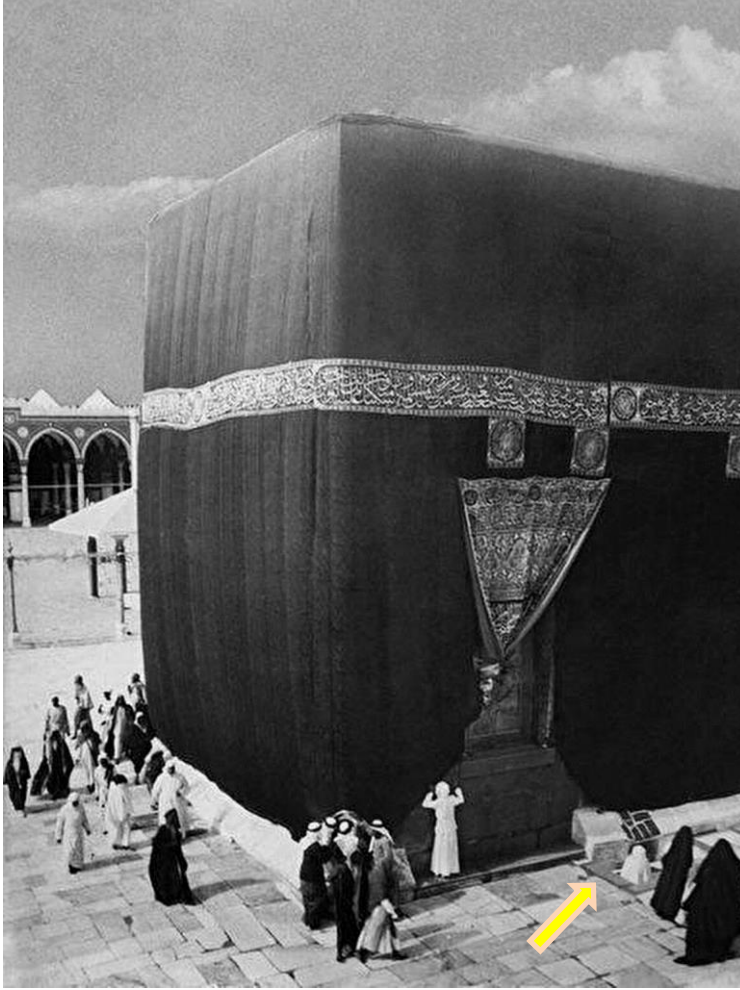
Cöngün muhtevası

Dinî-tasavvufî içerikli metinlerin yer aldığı cöng, bir hac veya umre ziyareti sırasında veya sonrasında kaleme alınmış izlenimi uyandırmaktadır. Zira cöng içerisindeki bütün metinler, kutsal yolculuk esnasında gidip görülebilecek ve ziyaret edilebilecek mekânlarla ve şahıslarla sınırlıdır. Cöngte tespit edilen metinlerin muhtevası, aşağıda sırayla açıklanıp değerlendirilmiştir.

Manzûm Kısımlar

Birinci şiir: 11'li hece vezniyle kaleme alınmış olan ve 12 dördlükten oluşan ilk şiirde -dördüncü dördlük hariç- her dördlük “*Merhabâ yâ Beyt-i izzet merhabâ*” nakaratıyla sona ermektedir. Dördüncü dördlüğün son mısrası ise “*Merhabâ yâ Ka'betu'llâh merhabâ*” şeklinde yazılmıştır. Bu farklılık, ilgili şiirin sözlü icra sırasında veya sonrasında derlendiği izlenimini vermektedir. Nakaratları aynı olmamakla birlikte Azerbaycan sahası kadın şairlerinden “Sabuncı Gızı” mahlaslı şairin “*Arzum sendedir gara donlu Beytullah*” nakaratlı şiiriyle (Çinkır, t.y.) bu şiir arasında büyük oranda ortaklıklar mevcuttur.¹ Bu şiirde yer alan bilgiler Ka'be'ye duyulan muhabbeti yansıtmalarının yanısıra, yazıldığı dönemde Ka'be'de gerçekleşen bazı merasimlere ve Ka'be'ye ait bugün mevcut olmayan veya gizli hâle getirilmiş bazı mekanlara da işaret etmesi açısından kıymetlidir. Söz gelimi “*Beytu'llâh önünde vardır bir çukur*” şeklindeki birinci dördlüğün ilk dizesinde Ka'be kapısı ile Rüknu'l-İrâkî denilen köşe arasında yer alan ve “Mi'cen” olarak isimlendirilen çukura (Öğüt, 2020) işaret edilmiştir. Beş vakit namaz farz kılındığında Hz. Cebrâil'in Hz. Muhammed'e (s.a.v.) namazı burada kıldırıldığı rivayeti sebebiyle ehemmiyetli sayılan “Mi'cen” (Bk. Görsel 1), 20 Şubat 1958 yılında kapatılmıştır (Öğüt, 2020). İlk dördlüğün ikinci dizesinde yer alan bilgi ise, eskiden müezzinlerin Ka'be'nin dört yanında ezan okuduklarına işaret etmektedir.

¹ Cöngte yer alan sekizinci şiirde de aynı durum söz konusudur.

Görsel 1

Ka'be kapısı ile Rüknu'l-İrâkî köşesi arasında yer alan çukur: Mi'cen
(Kaynak: Çağlar, 2023)

İkinci dörtlükte yer alan “Yeşil taş üstünde namâz kılalum” mısrası ise Ka'be içerisinde yer alan ve üzerinde namaz kılınan “yeşil taş” adlı bir mekâna (Bk. Görsel 2, Görsel 3) işaret etmektedir.²

² İsrail Milli Kütüphanesi'nde bulunan 1785-95 ve 1862 yıllarına tarihlendirilen iki farklı Delâ'ilü'l-Hayrât nüshasında yer alan Ka'be minyatürlerinde de Hicr-i İsmail bölgesinde kalan yeşil taşı görmek mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bk. (Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, JER NLI Ar. 246, vr. 9b; Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, JER NLI Ar. 38, vr. 25b).

Görsel 2

Ka'be ile hatim denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluğun altına rastlayan "Hicr" adlı yerin içindeki "Yeşil taş"ı gösteren minyatür. Kaynak: (Yiğit, 2018)

Görsel 3

Muhyî Lâri'nin Fütûhu'l-Harameyn adlı eserinde hatim ile Ka'be arasında kalan "yeşil taş"ı da içeren minyatürden bir kesit. Kaynak: (McGill Library)

Minyatürlerde de görüleceği üzere günümüzde mevcut olmayan ve Ka'be'nin Hicr-i İsmail bölümünde yer alan "yeşil taş", yukarıdaki dizide aktarılan bilgiye göre aynı zamanda üzerinde namaz kılınan özel bir mekândır. İsmâilî filozof, şair, âlim ve seyyah Nâsır-ı Hüsrev de (ö. 1073'ten sonra) *Sefernâme* adlı eserinde, Ka'be'de bulunan altın oluktan akan suyun üzerine düştüğü, mihrap şeklinde ve üstünde bir adamın namaz kılabilceği büyüklükte olan "yeşil taş"ı gördüğünü belirtmiştir (Nâsır-ı Husrev, 1988: 115).

Develer giderler hep kaçar kaçar
Dizlerine kadar kumlara baçar
Emîr-i hâc olan bez toplar atar
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ

Birinci şiirin altıncı dördlûğüne ait olan yukarıdaki parçada ise eski dönemlerde develerle yapılan *hac yolculuğuna ve bu yolculuğun zorluğuna* işaret edilmiştir. Dördlûğün üçüncü dizesi ise dönemin bir başka hac merasimini göstermesi açısından mühimdir. Bu dizeye göre “hacın kurallarına uygun şekilde ve emniyet içinde edâ edilmesini sağlamak üzere görevlendirilen” (Atalar, 1995) emîr-i hac, Ka'be'yi ziyarete gelen hacıları karşılamak maksadıyla top atışları yaptırmaktadır. Osmanlı döneminde Mısır'dan giden hac kabilelerinin karşılanması ve uğurlanması esnasında yapılan kutlamaların konu edildiği bir çalışmada da (Yavuz, 2023) Mısır'dan giden hac kabilelerinin Mekke'de selamlama topları atılarak karşılandığı belirtilmiştir (Yavuz, 2023: 315). Bu bilgi de ilgili dizede işlenen konuyu destekler niteliktedir.

Emîr-i hâc getirür altun 'alemi
Yâ Rabbi sen göster Bâbu's-selâm'ı
Kirâmen kâtibîn çekmiş kalemî
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ

Yukarıda yer alan yedinci dördlûğün ilk dizesinde ise hac emiri tarafından getirilen bir *altın aleme* işaret edilmiştir. Devam eden dizede henüz Ka'be'ye ulaşılmamış olduğunun anlaşılması sebebiyle altın alemin, hacca gelen kabileyi karşılamak maksatlı emir-i hac tarafından getirildiğini belirtmek mümkündür.

Şiirin devamında Arafat, Müzdelife, Minâ ve Ebû Kubeys dağı konu edilmiş ve son dördlûkte Medine'ye yönelişle şiir sona ermiştir.

İkinci şiir: Cönkte yer alan ikinci şiir ise H. 1047-22 Ramazan 1127 (1637/38-21 Eylül 1715) tarihleri arasında yaşamış olan İsâ Mahvî'ye aittir. Aruzun fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün" kalıbıyla yazılmış “-a geldim yâ Resûl” redifli altı beyitlik bu şiir (Birgören, 2014), ilgili cönkte beş beyitten oluşmaktadır ve “-a geldim yâ Resûla'llâh” redifiyle kaleme alınmıştır. Cönkte yazılı olan redif sebebiyle şiirde veznin bozuluyor olması, kaynaklarda geçtiği şekli dikkate alıp metinde tamir yapmayı icap ettirmiştir. Şiirde muhteva olarak peygamber sevgisi ve hasretinin işlenmiş olmasının yanı sıra, gazelin redifinde belirtilen Hz. Peygamber'in huzuruna gelmiş olmaya ve

Ka'be'niñ vaşlın yolunda sa'y idüp düşdüm ğarib
Dağı nem_var cānımı kırbāna geldim yā Resūl

beytiyle de Ka'be yolculuğuna göndermede bulunulmuştur.

Üçüncü şiir: “*Medh-i [Mekke vü] Medīne*” serlevhalı üçüncü şiir, 7'li hece vezninden ve 12 dörtlükten müteşekkildir. “*El-ḥamdu li'llāh*” redifi etrafında şekillenen şiir, Mekke ve Medīne yoluna düşen ve menziline varan bir yolcunun mutlulukla dolu şükrünü yansıtmaktadır. Çünkü ilgili şiir için yazılan “*Medh-i Medīne*” serlevhası, muhtevayı tam olarak yansıtmamaktadır. Bu sebeple serlevha tamir edilmiştir.

‘Aşkıla çıkdım yola
Düşdüm deryāya çöle
Naşib olmaz her kıla
Naşib el-ḥamdu li'llāh

Yolların kıumu ince
Görünmez uçdan uca
Giderler gündüz gece
Dā'im el-ḥamdu li'llāh

Deve gider hep kıatar
Dizler kıumlara baatar
Ne māl ne kıuvvet yeter
Kādīr el-ḥamdu li'llāh

Üçüncü şiirin başından alınan yukarıdaki üç dörtlük, şairin meşakkatli hac yolculuğunu gözler önüne sermekte, aynı zamanda geçmiş zamanın tanıklığını yapmaktadır. Deniz ve kara yoluyla gece gündüz süren zorlu yolculuğun çöl faslında, develerle kumlara bata çıka yola devam edilmektedir. Bu yola ne mālın ne de kuvvetin yeteceğinin bilincinde olan yolcu, yolu ancak Kādīr olan Allah'a duyduğu aşkla aşabilecektir.

Dāhil oldum Mekke'ye
Farzı edā itmege

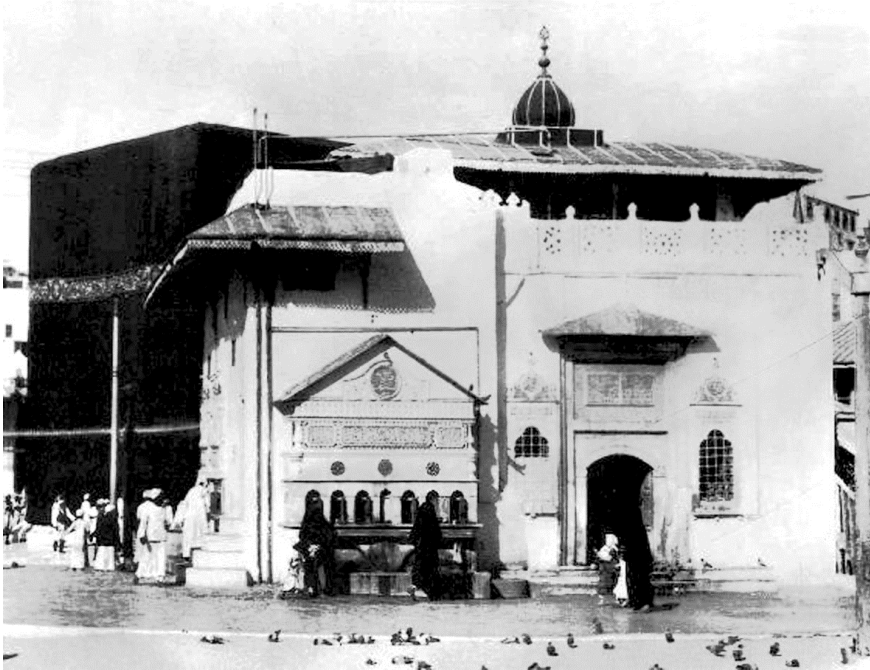
Dördüncü dörtlüğün başında yer alan bu mısralardan, şiire konu olan yolculuğun bir umre ziyareti için değil farz olan hac ibadetini yerine getirmek için yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan şiirin,

Örtüsü cümle kara
Gören göz yanmaz nâra
Çevre yedi minâre
Gördüm el-ğamdu li'llâh

şeklindeki beşinci dörtlüğünün ilk iki dizesinde Ka'be'nin siyah örtüsünü gören gözün cehennemde yanmayacağı inancı işlenmiştir. Devam eden dizelerde ise Ka'be'nin etrafındaki yedi minareye işaret edilmiştir.

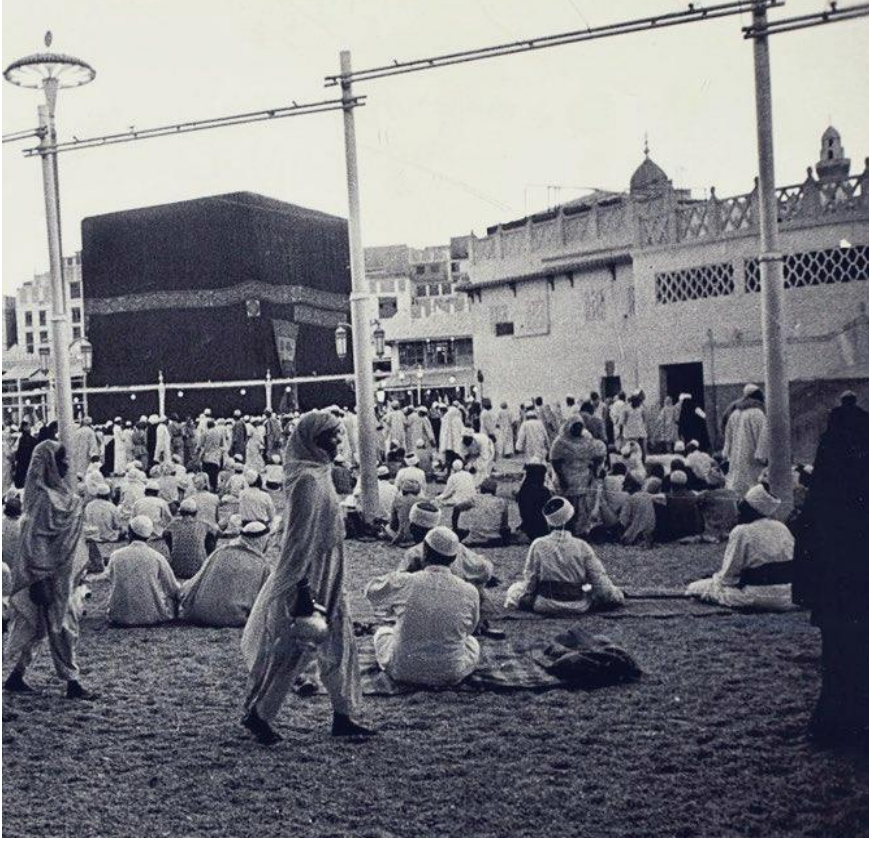
Zemzem önünde kapu
Kana kana iç şuyu
Cennetden gelür yolu
Gördüm el-ğamdu li'llâh

şeklindeki altıncı dörtlüğün ilk dizesinde ise bugün mevcut olmayan Ka'be'nin hemen yanı başındaki Zemzem-i şerif binasına ve onun kapısına (Bk. Görsel 4, Görsel 5) işaret edilmiştir. Dörtlüğün üçüncü dizesinde ise Zemzem suyunun kaynağının Cennet'ten geldiği inancı işlenmiştir.

Görsel 4
Ka'be'nin yanında yer alan Zemzem-i şerif binasının ön cephesinden çekilmiş bir kare.

(Kaynak:
Küçükaşçı, 2013)

Görsel 5
Ka'be'nin yanında yer alan Zemzem-i şerif binasının arka cephesinden çekilmiş bir kare.

(Kaynak:
<https://twitter.com/HacHatirasi/status/1291461061363879938/photo/1>)

Üçüncü şiirin son iki dördlüğü ise Medîne ve Ravza-i Mutahhara tasvirine ayrılmıştır. Nitekim,

Çapu menber arası
Firdevs'in bir danesi
Ben oldum pervânesi
Uçdum el-hamdu li'llâh

şeklindeki 12. dördlüğün ilk iki dizesinde, Hz. Peygamber'in "*Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havzımın üzerindedir.*" hadisine telmihte bulunulmuştur (Bk. Görsel 6).³

³ Hadisle alakalı ayrıntılı bilgi için bk. <https://dorar.net/hadith/sharh/5880> (Erişim: 12.09.2023).

Görsel 6

Ravza-i Mutahhara'da yer alan Hz. Peygamber'in hanesi ile minberi arasında yeşil halı ile döşenmiş bölümden bir kesit. (Kaynak: Bozkurt, 2007)

Dördüncü şiir: “Zemzem medhi” serlevhali dördüncü şiir, üç dörtlükten müteşekkil olup aruzun “fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “-ı oldum ben bu âb-ı zezemin” redifli şiirde nice vakit hasret çekilen Zemzem suyuna ulaşan bir hacının duyguları işlenmiştir. İlgili şiirin son dörtlüğünde yer alan “Hep şakalar tıdurlurlar dâ'imâ zevraklara” mısrasıyla Zemzem suyunun, “Zemzem koymaya mahsus sırça kap veya şişe” (Küçükaşçı, 2013) olan “zevrak”lara (Bk. Görsel 7) doldurularak Allah'ın evine misafir olarak gelenlere ikram edildiği âdetine göndermede bulunulmuştur.

Görsel 7

18. yüzyıl Osmanlı döneminden kalma bir zemzem zevrakı.

(Kaynak: Eker Gallery, <https://www.ekergallery.com/urun/2255499/osmanli-surremini-zemzem-ibrigi-osmanli-ayristirilmamis-gumus-madeninden-mamul>)

Beşinci şiir: “Medh-i ‘Arafât” serlevhali beşinci şiir, 11’li hece vezniyle yazılmış olup yedi dörtlükten oluşmaktadır. Konyalı Aşık Şem‘î’ye (ö. 1839-1841) ait bu

şiiirde⁴ cönkte yer alan serlevhada her ne kadar konunun “Arafât Dağı” etrafında şekilleneceği anlaşılrsa da beş ve altıncı dörtrlüklerde Müzdelife ve Minâ’dan da bahsedilmiştir. Şem’înin H. 1242 (1826) yılında hacca gittiği (Aydın, 2019: 145) bilgisinden hareketle, ilgili şiiirin 1826 yılında yazılmış olabileceği ihtimal dahilindedir. Âşık Şem’înin şiiirlerini neşreden Nilgün Aydın’ın neşriyle (2019: 141-142, 301) cönkteki metin arasında farklılıklar mevcuttur. Şiiirde muhteva olarak haccın farzlarından olan Arafât’ta vakfeye durma ibadeti işlenmiş, Müzdelife ve Minâ’da yapılan hac esaslarından bahsedilerek şiiir sonlandırılmıştır.

Altıncı şiiir: Cönkte yer alan “*Medh-i Şâm-ı şerif*” serlevhalı altıncı şiiir 11’li hece vezniyle yazılmış olup dört dörtrlükten oluşmaktadır. Osmanlı döneminde Hicaz’a giden güzergâh üzerinde Şam şehri de bulunmakta idi (Özcan, 1996) ve bu kutsal yolculuğa çıkan yolcuların yoldaki duraklarından biri de Şam oluyordu. Çalışmaya konu olan cönkte yer alan altıncı şiiirde de bu yolculuk esnasında uğranan ve Şam şehri camilerinden olan Ümeyye Camisi konu edilmiştir.

İkinci dörtrlükten itibaren başlanan tasvirde, caminin dört minaresi olduğu belirtilmiştir. Lâkin kaynaklarda Emeviyye (Ümeyye) Camisi’nin üç minaresinin olduğu yazılıdır (Yâzîcî, 1995). Devam eden dizelerde caminin - kuvvetle muhtemel minarelerinin- 360 basamağa sahip olduğu ve bu camide Hz. İsa’nın namaz kıldığı belirtilmiştir.

Görsel 8
Emeviyye Camisi’nin kubbeli mekânına açılan harim kapısının bulunduğu üçgen alınlık cephe. (Kaynak: Yâzîcî, 1995)

⁴ Konyalı Âşık Şem’î ve ilgili şiiir hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Aydın, 2019: 107-171, 301.

Üçüncü dördlüğün ilk dizesinde ise Emeviyye Camisi'nin kubbeli yapılarına ve revaklarla çevrili cami avlusuna (Bk. Görsel 9, Görsel 10, Görsel 11) işaret edilmiş ve bu camide Hz. Ömer'in de namaz kıldığı belirtilmiştir.

Görsel 9
Etrafı revaklarla çevrili Emeviyye Camisi avlusu.
(Kaynak: Reşid, 2023)

Görsel 10
Caminin vakıf gelirlerinin toplandığı hazine odası Kubbetü'l-Hazne
(Kaynak: Reşid, 2023)

Görsel 11
Emeviyye Camisi'nin avlusunun içindeki kubbeli yapılardan biri
(Kaynak: Reşid, 2023)

Altıncı şiirin son dördlüğünde ise Emeviyye Camisi'nde kibleye karşı seksen pencerenin olduğundan, bu pencerelerin ayet ve hadislerle tezyîn edildiğinden bahsedilmiş ve bu camide Hz. Bilâl-i Habeşî'nin de namaz kıldığı belirtilmiştir.

Yedinci şiir: Cönkte yer alan “*Medh-i Veysel Karâni*” serlevhalı yedinci şiir 11'li hece ölçüsüne sahip dört dördlükten oluşmaktadır. Her bir dördlüğün “*Yemen illerinde Veysel Karâni*” nakaratıyla sonlandığı bu şiirin 11 dördlükten oluşan bir varyantı, Mustafa Tatcı'nın tespitine göre Âşık Yûnus'a veya başka Yûnuslar'a ait şiirlerdendir. (Tatcı, 2021: 722-724)

Sekizinci şiir: Cönkte yer alan ve “*İlâhî Ka'be Beytu'llâh*” serlevhalı son şiir, 11'li hece vezniyle kaleme alınmış olup sekiz dördlükten müteşekkildir. Celil Çinkır'ın tespitlerine göre bu şiir, Azerbaycan bölgesi kadın şairlerinden “Sabuncu Gızı” mahlaslı şaire aittir ve 28 dördlükten oluşmaktadır (Çinkır, t.y.). Bu şiirde yer alan kimi dizelerin cöngün başında yer alan ilk şiirde de mevcut olması, aynı şahsa ait bir şiirin farklı varyantlarla aktarıldığını düşündürmektedir. Çinkır'ın aktardığı şiir metninde cönkte yer alan her iki şiirden de parçaların tespit edilmiş olması, ilgili şiirin “Sabuncu Gızı” mahlaslı şaire ait olduğuna bir işarettir. Bu şiirde de cönkteki ilk şiirde olduğu gibi Ka'be'nin muhtelif bölümleri konu edilmiştir.

Mensur kısımlar

Ka'be kapuları: Cöngün 4a numaralı sayfasında yer alan ve tarafımızca “*Ka'be kapuları*” serlevhası eklenen bölümde Ka'be'nin toplamda 39 adet ve 18 farklı isme sahip kapılarının isimleri ve adetleri belirtilmiştir.

Mekke’niñ ziyâretleri: Cöngün 4b ve 5a numaralı sayfalarında yer alan “*Mekke’niñ ziyâretleri*” serlevhalı bölümde ise Mekke şehrinde ziyaret edilmesi gereken 12 farklı mekânın isimleri ve bu mekânlarda gerçekleşmiş önemli hadiselerle yer verilmiştir.

Medîne kapuları: Cöngün 6b numaralı sayfasında yer alan “*Medîne kapuları*” serlevhalı bölümde ise Ravza-i Mutahhara’da yer alan beş farklı kapıya, isimleri ve adetleriyle birlikte yer verilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cönkte biri beyit esasına diğerleri dörtlük esasına dayalı sekiz şiir bulunmaktadır. Şiirlerde toplam 50 dörtlük ve 5 beyit yer almaktadır. Şiirlerin beşinde hecenin 11’li kalıbı, birinde 7’li kalıbı, birinde ise arûzun fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün kalıbı tercih edilmiştir. Üç dörtlükten müteşekkil bir şiirin (dördüncü şiir) vezni ise hem arûzun fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün kalıbına hem hecenin 15’li kalıbına uyum göstermektedir. Şiirlerden üçünün şairi mahlas beyitleri ve muhtelif kaynaklardaki bilgiler sayesinde tespit edilebilmiş (İsâ Mahvî, Konyalı Aşık Şem’î, Sabuncu Gızı); diğer şiirlerin kime ait olduğu hususunda net ipuçları elde edilememiştir.

Bu makaleyle bir kez daha anlaşılmaktadır ki kültürel değerlerimizi taşıyan ve kültürel birikimimize katkı sağlayan edebî metinlerimizin tamamı gün ışığına çıkarılabilmiş değildir. Trabzon ilinin Akçaabat ilçesi Arpacılı köyünde tespit edilmiş olan Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılmış cönk ve bu cönkteki metinler de bunlar arasındadır.

Makale ile söz konusu metinler ve bu metinlerde yer alan kültürel unsurlar gün ışığına çıkarılıp ilim irfan ehlinin dikkatlerine sunulmuştur. Bunlar arasında Zemzem-i Şerif binası, Hicr-i İsmail’de yer alan “yeşil taş”, beş vakit namaz farz kılındığında Kabe’nin önünde Cebrail aleyhisselâmın Hz.Peygamber’e namaz kıldırıldığı “Mi’cen” adı verilen yer gibi mekânların bir kısmı ne yazık ki bugün artık mevcut değildir veya bir kısmı Ka’be’nin mevcut yönetimi tarafından muhtelif sebeplerle gizli hâle getirilmiştir. Dolayısıyla cönkte yer alan şiirlerdeki tasvirler, söz konusu mekânların en azından zihnen tasavvur edilmesi noktasında daha da önem kazanmışlardır. Bu bağlamda cönkte Mekke’nin ve Mekke’nin ziyaret yerleriyle kapılarının, Medine’nin ve Medine’nin ziyaret yerleriyle kapılarının, Arafat’ın, Müzdelife’nin, Minâ’nın, Ravza-i Mutahhara’nın, Ümeyye Camisi’nin anlatıldığı ve tasvir edildiği şiirler

de önemlidir. Zira bu şiirler sayesinde anılan yerlerin en az yüz yıl öncesindeki durumları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Bu yönüyle cönkteki şiirler, zamanın elinden kurtarılmış değerler ve hatıralar barındırmaktadır. Nitekim cönkte Osmanlı döneminde hacıların top atışlarıyla, törenlerle ve altın alemle karşılanması, yeşil taş üstünde namaz kılınması, zezemin zevrak denen sırça kaplarda ikrâm edilmesi, hac yolculukları esnasında özellikle çöllerde karşılaşılan güçlükler, hac yolculuklarında develerin kumlara bata çıka ilerlemeleri ve hac güzergâhları gibi bugün hemen hemen hiç gözlemlenemeyecek olan bazı âdet, uygulama ve bilgiler de yer almaktadır.

Makale konusu olan cönktekiler gibi gün ışığına çıkarılmayı bekleyen daha pek çok metin bulunmaktadır. Cönk, bırakın günümüz alfabesine aktarılmayı herhangi bir kayda dahi girememiş yazılı metinlerimiz olduğunu gösteren önemli işaretlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ATALAR, Münir (1995). “*Emîr-i Hac*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.11, s.s. 131-133, <https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-i-hac>, (E.T.: 12.09.2023).
- AYDIN, Nilgün (2019). *Konya Âşıklık Geleneğinde (18-19. Yy) Âşık Şem’î ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- BAYRAM, Yavuz (2009). “*Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bilinmeyen Bir Mecmûa Yüz Hikâyet*”, IV. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu anısına, 4-5 Mayıs 2009).
- BAYRAM, Yavuz (2019). “*Akçaabat Örneğinde Kayıt Altına Alınamamış Eserler*”, Uluslararası Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu, (12-14 Ekim 2018), Trabzon: Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, s.s. 285-292.
- BAYRAM, Yavuz; GÜLER, Muhammed İkbâl (2018). “Gümüşhanevî Dergâhı’ndan Muhammed Ziyâeddîn Efendi’nin Bir Eseri: Sebeb-i Hilkat-i Eşyâ”, *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, s.s. 150-171.
- BİRGÖREN, Hamdi (2014). “*İsâ Mahvî, Sukûkî-zâde, Şeyh İsâ Mahvî Efendi*”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/isa-mahvi-sukukizade-seyh-isa-mahvi>, (E.T.: 12.09.2023).

BOZKURT, Nebi (2007). “*Ravza-i Mutahhara*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, s.s. 475, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ravza-i-mutahhara> (E.T.: 12.09.2023).

ÇAĞLAR, Firdevs (2023). “*Peygamber Diyarı Mekke ve Medine’nin Tarihi Fotoğrafları*”, Gzt Mecra, <https://www.gzt.com/foto-galeri/mecra/peygamber-diyari-mekke-ve-medinenin-tarih-fotograf-lari-2025513/1>, (E.T.: 12.09.2023).

ÇINKIR, Celil (t.y.). “*A Şaire Sabuncu Gızı Rusçadan Transkribe Edilmiştir*”, <https://www.antoloji.com/a-saire-sabuncu-gizi-ruscadan-transkribe-edilmistir-siiri/>, (E.T.: 12.09.2023).

Eker Gallery, <https://www.ekergallery.com/urun/2255499/osmanli-surre-emini-zemzem-ibrigi-osmanli-ayristirilmamis-gumus-madeninden-mamul>, (E.T.: 12.09.2023).

<https://dorar.net/hadith/sharh/5880> (E.T.: 12.09.2023).

<https://twitter.com/HacHatirasi/status/1291461061363879938/photo/1> (Erişim: 12.09.2023).

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri (2013). “*Zemzem*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.44, s.s. 242-246, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zemzem>, (E.T.:12.09.2023).

McGill Library, *The Persianate Literary Heritage*, <https://digital.library.mcgill.ca/persianate/fullrecord.php?ID=10765&d=1>, (E.T.: 13.09.2023).

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, *Delâ’ilü’l-Hayrât*, İsrail Millî Kütüphanesi, No: JER NLI Ar. 246, vr. 9b, [https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH990029146230205171/NLI#\\$FL187201979](https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH990029146230205171/NLI#$FL187201979), (E.T.: 13.09.2023).

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, *Delâ’ilü’l-Hayrât*, İsrail Millî Kütüphanesi, No: JER NLI Ar. 38, vr. 25b, [https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH990031519810205171/NLI#\\$FL197409075](https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH990031519810205171/NLI#$FL197409075), (E.T.: 13.09.2023).

Nâsır-ı Husrev (1988). *Sefername*, (Çev: Abdülvehhab Tarzi), İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

- ÖĞÜT, Salim (2020). “*Mi‘cen*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.30, s.s. 6, <https://islamansiklopedisi.org.tr/micen> (E.T.:12.09.2023).
- ÖZCAN, Abdülkadir (1996). “*Hac*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, s.s. 400-408, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hac#6-osmanlilar-donemi> (E.T.: 12.09.2023).
- REŞİD, İbrahim (2023), “*Şam’ın Kalbi: Emevî Camii*”, Gzt Mecra, <https://www.gzt.com/mecra/samin-kalbi-emev-camii-3517602>, (E.T.: 12.09.2023)
- TATCI, Mustafa (2021). *Yûnus Emre-II, Dîvân-ı İlahiyât-Risâletü’n-Nushiyye-Âşık Yûnus*, İstanbul: H Yayınları.
- YAVUZ, Hasan (2023). “Osmanlı Dönemi Mısır Hac Kafilesi Kutlamaları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s.s. 304-330.
- YÂZÎCÎ, TÂLİB (1995). “*Emeviyye Camii*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.11, s.s. 108-109, <https://islamansiklopedisi.org.tr/emeviyye-camii#1>, (E.T.: 12.09.2023).
- YİĞİT, Fatih Mehmet (2018). “*Hz.Muhammed’in Türk Soy Kökeni ile Kabe’nin Temelindeki ve Hicri İsmailde Bulunan Yeşil Taşlar’ın Türklerin Kutsal Yada Taşı İle Bağlantısı*”, <https://www.academia.edu> (E.T.: 12.09.2023).

Çeviri yazılı metnin kurulmasında dikkat edilen hususlar

- 1- Şiirler, köşeli parantez içerisinde şiir sıra numarası alınarak [1] şeklinde numaralandırılmıştır. Serlevhalar, ilgili şiir numarasından sonra yazılmıştır.
- 2- Cönkte yer alan şiirlerin sayfa numaraları, köşeli parantez içerisinde kalın yazı tipi ile [1a] şeklinde yazılmıştır.
- 3- Her bir şiirin vezni, şiire ait numara ve varsa serlevhadan sonra alt satıra köşeli parantez [ ] içerisinde yazılmıştır.
- 4- Mısra başları ve özel isimler, büyük harfle yazılmış ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır.
- 5- Eserde birleşik yazılan kelimeleri göstermek amacıyla ilgili kelimeler arasına alt tire _ işareti eklenmiştir.
- 6- Metinde görülen harf, hece ve kelime düzeyindeki bazı eksiklikler ve yanlış yazımlar, metin tamiri yoluyla düzeltilmiş; ilgili tamir metni köşeli parantez [ ] içerisinde yazılmıştır.
- 7- Aparat gösteriminde öncelikle şiirin numarası ve varsa serlevhası yazılmış, ardından aparatta bahsi geçecek varyantın beyit/dörtlük numarası ve kaçınıcı mısradaki bulunduğunu belirtmek maksadıyla “a” harfinden itibaren alfabetik olarak devam eden rumuz eklenmiştir. Nâşirin tercihi olan varyantın yazımından sonra iki nokta üst üste işareti eklenmiştir. Akabinde nüshada geçen varyanttan farklı bir tercihte bulunulmuşsa ilgili varyantın cönkte geçen hâli eklenmiştir.
- 8- Cönk metni üzerinde nâşir tarafından yapılan takdim-tehirler aparatta belirtilmiştir.
- 9- Elif harfi ile yazılan “e” sesi, çeviri yazılı metinde “ê” sembolü ile gösterilmiştir.
- 10- Hece vezniyle yazılmış şiirlerde Farsça izâfet tamlamalarındaki izâfet kesresi ve Arapça tamlamalardaki harf-i tarif, görünürde çoğunlukla ilgili dizinin veznini bozmaktaysa da bu durumun birçok dizede tespit edilmiş olması,⁵ izâfet kesresinin ve harf-i tarif ekinin şairler nezdinde hece olarak sayılmadığını düşündürmektedir. Bu sebeple ilgili yerlerdeki bu özel durum, vezin kusuru olarak değerlendirilmemiştir.

⁵ [1]-7a/10c; [3]-7a; [5]-1a/3c/4b.

ÇEVİRİ YAZILI METİN

[1]⁶

[11'li hece vezni]

- 1 Beytu'llâh önünde vardur bir çuğur [1a]
Dört_yanda mü'ezzinler ezân oğur
Görmek ister seni cümle-i fağır
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 2 Gel varalum yollarını bulalum
Ağlar_ikên şâz oluban gülelüm
Yeşil taş üstünde namâz kılalum
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 3 Ka'be kapısı her yana açılır [1b]
İçine girene rahmet şaçılır
Âb-ı zemzem[îñ] şuyından içilür
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 4 Ka'be'niñ içinde hacılar gezer
İblis-i la'înin bağrını üzer
Kirâmen kâtibîn şevâbın yazar
Merhabâ yâ Ka'betu'llâh merhabâ
- 5 Ka'be'niñ [içinde] üçdir direği [2a]
İçine girenin oynar yüregi
Ol Muhammed Muştafa'nın turağı
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 6 Develer giderler hep kaçtar kaçtar
Dizlerine kadar kumlara batır
Emîr-i hâc olan bez toplar atar
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ

⁶ [1] 1a: Birinci dördlüğün üçüncü mısrası, cönkte birinci mısra olarak yazılmıştır. İlgili mısra çeviri yazılı metinde bağlam sebebiyle üçüncü sıraya alınmıştır.

1b: dört_yanda: dört_yanında

2b şâz: şâz; oluben: olub ben

3a Ka'be: Ka'be'niñ

3b girene: girenlere

4b la'înin: la'înin

5b girenin: girenlerin

6c toplar: topların

9a 'Arafât: 'Arafat

9b kabüldür: kabul olur

9c Minâ'da: Mina'da

10c yüz: yüzüm

11c gören: görenler

12a altı: altında

- 7 Emîr-i hâc getirür altun 'alemi [2b]
Yâ Rabbi sen göster Bâbu's-selâm'ı
Kirâmen kâtibîn çekmiş kâlemi
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 8 Ka'be'niñ binâsı 'azîm yapılı
Hacılar gelür çekili çekili
Dört_yüz direk otuz toğuz kapulu
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 9 'Arafât tağıdır bizim tağımız [3a]
Müzdelife'de kabıldür du'amuz
Minâ'da kesilür hep kurbânımız
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 10 Varsam [Ebû] Kubeys tağına çıksam
Nazar kılsam her bir yanına baqsam
Ka'be-i şerife bir dağı yüz sürsem
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 11 Ka'be'niñ taşların kimseler almaz [3b]
Uçan kuşlar dağı üstüne konmaz
Ka'be'(y)i gören cehennemde yanmaz
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ
- 12 Altun oluğ altı kılsam namâzı
El kaldurup Hağğ'a itsem niyâzı
Şoñra Medîne'ye tutsam yüzümi
Merhabâ yâ Beyt-i 'izzet merhabâ

[Ka'be kapuları]⁷

[4a]

Bâbu's-selâm	Bâbu Deribe	Bâbu'z-ziyâde	Bâbu Kutbî
3	1	3	1
Bâbu 'Atîğ	Bâbu 'Umre	Bâbu İbrâhîm	Bâbu'l-veda'
1	1	1	2
Bâbu Besiyye	Bâbu'ş-şafâ	Bâbu Ummehânî	Bâbu Bağle
2	5	2	3
Bâbu Ciyâd	Bâbu Nu'uş	Bâbu'ş-şerîf	Bâbu 'Âlî
2	2	2	3
Bâbu 'Abbâs	Bâbu'n-nebiyy	Cümlesi	
3	2	39	

⁷ [Ka'be kapuları]

Bâbu Deribe: Bâbu Düreyyibe

Mekke'nin ziyaretleri

[4b]

Efendimizin dünyaya teşrîf buyurduğu maḥall-i şerîf şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem.

Ebû Bekri's-sıddîk ḥazretlerinin 'ibâdet-ḥânesi raḍiyya'llâhu 'anhu.

'Alî kerrema'llâhu vechehu ḥazretlerinin mevlûd-ı şerîfi raḍiyya'llâhu 'anhu.

Ve Fâṭime vâlidemüzin el_degürmeni raḍiyya'llâhu 'anha.

Ve Cebel-i Kûbeys, anda olan şaḳḳu'l-ḳamer.

Ve Bilâl-i Ḥabeşî'nün⁸ ezân okuduğu maḥall-i şerîf.

Ve Mekke'nin ḳabr-i şerîfi olan Cennetu'l-mu'allâ. Anda olan efendimizin vâlidesi Âmine⁹ [5a] ve ehli Ḥadîcetu'l-Kubrâ raḍiyya'llâhu 'anhuma.

Mescid-i Cin, anda olan *ḳul ūhiye* sûresi¹⁰ nâzil olduğu maḥall-i şerîf.

Ve Cebel-i Nûr, anda olan *ikrâ'* sûresi¹¹ nâzil olduğu maḥall-i şerîf.

Ve Minâ'da¹² olan Ḥacer ü İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm.

Ve Müzdelife'de olan Meş'aru'l-ḥarâm.¹³

Ve Cebel-i 'Arafât,¹⁴ anda muṭî' olan¹⁵ Âdem 'aleyhi's-selâm.

Rabbüm cümlemüze ziyâretlerini naşîb ve müyesser eyleye. Âmîn. Temmet.

[2]¹⁶

[fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lün]

1	Derdimendim mücrîmim dermâna geldim yâ Resûl Sa'ilim muḥtâcînım iḥsâna geldim yâ Resûl	[5b]
2	Nâr-ı ḥasret cânâ geçdi cân atup cânım saña 'Aşḳıla didârını seyrâna geldim yâ Resûl	
3	Ârzü itdim seni maḥrûm gönderme beni Baş açık yalın ayak dîvâna geldim yâ Resûl	[6a]
4	Ka'be'niñ vaşlın yolunda sa'y idüp düşdüm ḡarîb Daḡı nem_var cânımı ḳurbâna geldim yâ Resûl	
5	İtme Maḥvî bendeñi rêd ey şefâ'at menba'ı Sen gibi iḥsânı çok sultâna geldim yâ Resûl	[6b]

Temmet

⁸ Ḥabeşî'nün: Ḥabeşî'nün

⁹ Âmine: Âmine

¹⁰ Cin Sûresi

¹¹ Alak Sûresi

¹² Minâ'da: Mina'da

¹³ Meş'aru'l-ḥarâm: Meş'ari'l-ḥarâm

¹⁴ 'Arafât: 'Arafât

¹⁵ muṭî' olan: olan muṭî'

¹⁶ [2] Bu şiir, bir beyit fazlasıyla Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde İsa Mahvî'ye (Sukûki-zâde Şeyh İsa Mahvî Efendi) ait olarak yer almaktadır. Bk. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/isa-mahvi-sukukizade-seyh-isa-mahvi> [ET: 06.04.2022]. İlgili kaynakta şiirin redifi “-a geldim yâ Resûl” şeklindedir. Cönkteki metinde ise redif “-a geldim yâ Resûla'llâh” şeklindedir. Bu hâliyle şiirde vezin olmadığı için metin taminine başvurulmuştur. Cönkteki redifte “yâ Resûla'llâh” yapısının tercih edilme sebebinin, müstensihnin şahsî tercihi olduğu açıktır.

3a ârzü: arzû

Medîne kapuları

Bābu's-selām	Bābu'r-rahme	Bābu'n-nisā	Bābu Cibrīl	Bābu Mecīd
1	1	1	1	1 ¹⁷
Cümlesi 5				

[3] Medh-i [Mekke vü] Medîne¹⁸

[7'li hece vezni]

- 1 'Aşkıla çıktım yola [7a]
Düşdüm deryāya çöle
Naşib olmaz her kıla
Naşib el-ḥamdu li'llāh
- 2 Yolların kıumu ince
Görünmez uçdan uca
Giderler gündüz gice
Dā'im el-ḥamdu li'llāh

¹⁷ Sehven "2" yazılıp düzeltilmeye çalışılmıştır.¹⁸ [3] Medh-i [Mekke vü] Medîne

Üçüncü ve dördüncü dörtlüklerde metnin bağlamı sebebiyle takdim-tehir yapılmıştır.

Cönkte yedinci sırada olan dörtlük, metnin bağlamı sebebiyle dördüncü sıraya alınmıştır.

Cönkte dokuzuncu sırada olan dörtlük, metnin bağlamı sebebiyle yedinci sıraya alınmıştır.

1ç naşib: naşib oldu

2c gündüz gice: gündüz veyā gice

3a deve gider hep kaçtar: develer giderler hep kaçtar kaçtar

3b dizler: dizlerine kadar

3c ne māl ne kuvvet: ve ne māl ve ne kuvvet

5a cümle kara: cümle hep kara

5b Gören göz yanmaz nāra: Görenler yanmaz hem nāra

5c çevre: çevre yanı

6a kapu: bir kapu

6b iç: içdüm

8c nîrāndan: cehennemden

9a çık: çıktım

9b baş şolına sağına: bakdım şoluma sağıma

9c Firdevs: Firdevs'in

10a benüm: ey benüm

10c Doğrıya: Doğrı yola

11a Medîne'nün: Medine'nün

12a Kapu menber: Kapu ile menber

- 3 Deve gider hep kaçtar [7b]
Dizler kumlara baçar
Ne māl ne kuvvet yeter
Kādīr el-ḥamdu li'llāh
- 4 Dāhil oldum Mekke'ye [8b]
Farzı edā itmege
Göz kamaşur baqmaya
Gördüm el-ḥamdu li'llāh
- 5 Örtüsi cümle kara
Gören göz yanmaz nāra
Çevre yedi mināre
Gördüm el-ḥamdu li'llāh
- 6 Zemzem önünde kapu [8a]
Kana kana iç şuyu
Cennetden gelür yolu
Gördüm el-ḥamdu li'llāh
- 7 Hacerü'l-esved şağında
Altun oluğ şolında
Zemzem-i şerif önünde
İçdim el-ḥamdu li'llāh
- 8 Buyurdu faḥr-i cihān [9a]
Her kim içerse ey cān
Nīrāndan bulur amān
Didi el-ḥamdu li'llāh
- 9 Çık 'Arafāt tağına [8b]
Bağ şolına şağına
Şanki Firdevs bağına
İrdüm el-ḥamdu li'llāh
- 10 Benüm 'aşık kullarum
Vaḳfeye turanlarum
Tığrıya varanlarum
Didi el-ḥamdu li'llāh
- 11 Medīne'nün yolları [9b]
Şu A'rāb'ın dilleri
Ravzāsının gülleri
Virdim el-ḥamdu li'llāh
- 12 Kaḳu menber arası
Firdevs'in bir danesi
Ben oldum pervānesi
Uçdum el-ḥamdu li'llāh
Temmet

[4] Zemzem medhi¹⁹

[fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lün] / [15'li hece vezni]

- 1 'Aşık-ı hayrânı oldum ben bu âb-ı zemzem [10a]
Bülbül-i nâlânı oldum ben bu âb-ı zemzem
İşidüp damlasına kâ'il idüm [ben] bir zamân
Şimdilik yârânı oldum ben bu âb-ı zemzem
- 2 Herkesin ismi yazılmış üslerine sevdüğüm [10b]
Görmeyince vaşfı olmaz böylecedir bildigim
Ġayrı şuyı içmez oldum şâfî zemzem içdigim
Ben Ġarîb seyrânî oldum ben bu âb-ı zemzem
- 3 Rüz u şeb ârzü çekerem dem-be-dem 'aşıklara [11a]
Ġağ naşîb itsün cemî'i görmeyên müştâklara
Hep sağalar taldururlar dâ'imâ zevrağlara
Va'llâhî hayrânı oldum ben bu âb-ı zemzem
- Temmet

[5] Medh-i 'Arafât²⁰

[11'li hece vezni]

- 1 Mâh-ı zi'l-ħiccenin sekizinci Ġünü [11b]
Göründi Mekke'den yol 'Arafât'a
Ġün_bu_gündür hemân sâ'at bu sâ'at
Çekilür Ġacılar bil 'Arafât'a
- 2 Vağfe'ye cem' olmuş yetmiş biñ insân
Yeter meleklerle Ġiç olmaz noğşân
Lebbeyk şadâsından ağlar âsumân [12a]
İner gözyaşından seyl 'Arafât'a

¹⁹ [4] Zemzem medhi

3a ârzü: ârzü

3b müştâklara: müştâklara

²⁰ [5] Medh-i 'Arafât

2ç iner: iniler

3ç bâb-ı rahmet: bâb-u rahmet

4a kâmet: kâmetle; farz: farzı

4b İbrâhim'de: İbrâhim'de

5c Meş'aru'l-ħarâm: Meş'ari'l-ħarâm

5ç bâb-ı münâcâtdır: bâb-u münâcâtdır; dil: bil

6a Minâ'ya: Mina'ya; şeytân: şeytânı

6b bayram: bayramda; Ġurbân: Ġurbânı

6c Yezdân: Yezdânî

7b ararken: arar iken

7c pîr: pîr

Bu şiir için bk. (Aydın, 2019: 141-142, 301)

- 3 Fānī cihān içre çekmeyin gayğu
Yöniñiz dergāha dönderiñ yā hū
Bāb-ı rahmet bā'ış-i mağfiretdür bu
Dimeyin cebel-i çöl 'Arafāt'a
- 4 Bir kâmet iki farz kılınur öğren [12b]
Mescid-i İbrāhīm'de ikindi öylên
Gün inince hacı Vaqfe'de eglên
Biraz hayır du'a kıl 'Arafāt'a
- 5 Güzel Müzdelîfe hürmetlü maķām
Anda bir kılınur yassıyla aķşam
Kur'an'da [bir] ismi Meş'aru'l-harām [13a]
Bāb-ı münâcâtdır dil 'Arafāt'a
- 6 Minā'ya gelince taşlarız şeytān
Bayram tırāş olup keseriz kurbān
Haccımızu mebrūr eylesün Yezdān
Tekrār naşib itsün yol 'Arafāt'a
- 7 Fānī cihān içre gül olduk şolduk [13b]
Dünyāyı ararken kimyāyı bulduk
Hacı Şem'î miskīn katı pîr olduk
Erenler dediler gel 'Arafāt'a
- Temmet

[6] Medh-i Şām-ı şerîf²¹

[11'li hece vezni]

- 1 Gelin ey kardaşlar Şām'a varalum [14a]
Anda olan maķāmları görelüm
Cām'-ı Ümeyye[de] namāz kılalum
Ne_güzel maķāmdır cām'-ı Ümeyye
- 2 Dört_minâresiniñ birisi kışa
Üç_yüz altmış ayak çık başa başa
Anda namāz kılmış Hâzret-i 'İsâ [14b]
Ne_güzel maķāmdır Cām'-ı Ümeyye
- 3 Bu kadar kubbeler cümlesi kemer
Anıñ içindedir şems_ile kamer
Anda namāz kılmış Hâzret-i 'Ömer
Ne_güzel maķāmdır Cām'-ı Ümeyye

²¹ [6] Medh-i Şām-ı şerîf

1c Cām': Vezne uyması maksadıyla bu şiirde geçen ve "câmi" manasına gelen ilgili kelime müstensih tarafından "câm" şeklinde yazılmıştır. Kelimenin "kadeh" manasına gelen "câm" ile karıştırılmasının önüne geçmek ve hece düşmesini göstermek amacıyla ilgili kelime çeviri yazılı metinde "câm" şeklinde yazılmıştır.

2a: İlgili dizede verilen "dört minare" bilgisinin sehven yazıldığı düşünülmektedir. Zira kaynaklarda zikredildiğine göre Emeviyye Camisi'nin üç minaresi vardır. Detaylı bilgi için bk. (Yâzıcı, 1995).

4a pencere: penceresi

4b âyet[ler] hadîş[ler]dir: âyet-i hadîşdir

- 4 Seksan pencere var kıbleye karşı
Âyet[ler] hadîş[ler]dir anıñ naqşı [15a]
Anda namâz kılmış Bilâl-i Hâbeşî
Ne_güzel maqâmdır Câm'-ı Ümeyye
Temmet
- [7] Medh-i Veysel Qarânî²²
[11'li hece vezni]
- 1 Urum'da Şâm'da idi anıñ adı [15b]
Yemen illerinde Veysel Qarânî
Dillerde destân olmuş[dur] söylenür
Yemen [illerinde] Veysel Qarânî
- 2 Anasından toğdı dünyâya geldi [16a]
Melekler qanadın altına serdi
Resül-i ekrem'ün hırqasın geydi
Yemen illerinde Veysel Qarânî
- 3 Anasından destür aldı tırmadı
Mekke yollarından gözin ırmadı
Geldi peygâm-beri evde bulmadı [16b]
Yemen illerinde Veysel Qarânî
- 4 Elinde 'aşası hurma dalından
Anıñ 'abâsı [da] deve yününden
Aşlâ haqâ çıkmaz anıñ dilinden
Yemen illerinde Veysel Qarânî
Temmet

²² [7] Medh-i Veysel Qarânî

1a Urum'da: Rüm'da

3c peygâm-beri: peygâm-beri

[8] İlahî Ka'be Beytu'llâh²³

[11'li hece vezni]

- 1 Hâk naşîb eylesün biz de varalum [17a]
Bâbu's-selâm kapusına girelüm
Hennân Mennân direklerin görelüm
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 2 Köşesinde Hâceru'l-esved taşı
Aña varanların şağ olsun başı
Yediler hem kırklar olsun yoldaşı
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 3 Allâh'ın evidür üçdür diregi [17b]
Anı görenlerün oyna[r] yüregi
Ol Muḥammed Muştafâ'nın turağı
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 4 Ka'be'nin taşların kimse yapamaz
Anı gören gözler aşlâ uyumaz
Uçan kuşlar daḥı üste konamaz
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 5 Taşı siyâh üstü mercân kırmuzı [18a]
Görenlerün şâz olur gönli gözi
Şâfice misk_ile 'anberdür tozı
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 6 Ka'be'nin mihrâbı ufacıḳ taşlı
Giden hacıların gözleri yaşlı
Anda olan kullar devletlü başlı
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh
- 7 Beytu'llâh'ın ortasınıın kararı [18b]
Hiç görülmez yüregümiin yarası
Ol Şafâ ile Merve'nin arası
'Ârzüm sende kıra tönli Beytu'llâh

²³ [8] İlahî Ka'be Beytu'llâh

1a eylesün: itsün

2a köşesinde: köşesinde

5c şâfice: şâfice; tozı: sözi

7c Merve'nin: Menverin

8a: Sekizinci dörtlüğün üçüncü mısrası, cönkte birinci mısra olarak yazılmıştır. İlgili mısra çeviri yazılı metinde bağlam sebebiyle üçüncü sıraya alınmıştır.

8b: dört_yanda: dört_yanında

- 8 Ka'be'niñ önünde vardur bir çuķur
Dört_yanda mü'ezzinler ezân oķur
Görmek ister seni bi'llâhi fakîr
'Ârzüm sende ķara ıtonlı Beytu'llâh